

หลักพุทธิปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันความสุขในการขับเคลื่อนเป้าหมายชีวิต

รัตนะ ปัญญาภา

สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

อีเมล: rattana.p@ubru.ac.th

ปวีณา จันทาทอง

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

อีเมล: paweena.j@ubru.ac.th

บทคัดย่อ

มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ตอบสนองความต้องการของตนเองให้ได้สิ่งที่เรียกว่าความสุข ในขณะที่เดียวกันกลับประสบความทุกข์ในกระบวนการแสวงหาความสุขและจากสิ่งทีถือว่าเป็นความสุขนั่นเอง การรู้เท่าทันและปรับวิธีคิดให้สอดคล้องกับหลักความเป็นจริงเกี่ยวกับความสุข จะทำให้มนุษย์มีความทุกข์น้อยลงหรือได้รับความสุขที่ประเสริฐและยั่งยืนกว่า ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงได้นำเสนอวิธีคิดเกี่ยวกับความสุข ซึ่งประกอบด้วย 1) ความสุขฐานะเป้าหมายชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา 2) วิธีการแสวงหาความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย การแสวงหาความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน การไม่แสวงหาความสุขด้วยการให้ความทุกข์แก่ตนและผู้อื่น และการแสวงหาความสุขจากการเป็นผู้ให้ 3) การรู้เท่าทันโทษของความสุขเพื่อเข้าถึงความสุขที่ประเสริฐกว่า เพราะความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุข เป็นเหตุให้เกิดการดิ้นรนกระเสือกกระสน ความหึงหวงกังวล ความขัดแย้งวิวาท สงคราม และอาชญากรรม

คำสำคัญ: พุทธิปัญญา, การรู้เท่าทัน, ความสุข

Buddhist Cognitive Principles for Awareness of Pleasure for Life Goal Driving

Rattana Panyapa

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities and Social Sciences

Ubon Ratchathani Rajabhat University

E-mail: rattana.p@ubru.ac.th

Paweena Janthathong

Department of Social Study, Faculty of Education

Ubon Ratchathani Rajabhat University

E-mail: paweena.j@ubru.ac.t

ABSTRACT

Humans seek things to satisfy themselves for pleasure, but at the same time experiencing suffering in the process of seeking pleasure and from what is considered as pleasure. The Awareness and adjustment of thinking in accordance with the reality of pleasure will cause humans to suffer less or receive better and lasting pleasure. This article presents a way to think about pleasure including: 1) pleasure as a life goal according to Buddhist principles; 2) the method of seeking pleasure according to Buddhist principles, namely the pursuit of pleasure from spending property, not seeking pleasure by causing own-self and others suffer, and seeking pleasure form Philanthropy; 3) awareness of pleasure blame in order to reach a better pleasure, because pleasure according to desire or sensual pleasure (*Kamasukha*) cause struggles, jealousy, anxiety, conflict, war, and crime.

Keywords: Buddhism, Cognitive Principle, Pleasure, Goal

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงความสุข ในปรัชญายุคโบราณ มีนักปรัชญาหลายคนมีแนวคิดในลักษณะที่ว่า ความสุขคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ และเป็นเป้าหมายสูงสุดของทุกการกระทำ เช่น ปรัชญาสุขนิยมของ Cyrenaic ที่มีแนวคิดว่า ธรรมชาติของมนุษย์คือการพยายามแสวงความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ (Kurt Lampe, 2015) กระนั้นก็ตาม ในความจริงจะพบว่า ความสุขที่มนุษย์แสวงหา นั้นแฝงเร้นไปด้วยความทุกข์ ซึ่งบางกรณีความทุกข์แฝงอยู่มากกว่าแต่มนุษย์ไม่รู้ตัวและคิดเอาเองว่านั่นคือความสุข ถ้าตีความและพิจารณาในระยะยาวจะพบว่า ความสุขที่ว่านั่นก็คือความพอใจหรือความถูกใจ สิ่งที่พอใจหรือถูกใจคือความสุขของคน ๆ นั้น แต่ถ้าเมื่อไรที่ชอบพอใจมาเป็นไปตั้งใจหรือขัดใจทำให้ไม่พอใจ สิ่งนั้นก็กลับกลายเป็นความทุกข์ ทั้งที่เป็นสิ่ง บุคคล หรือเรื่องเดียวกัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับความสุขลักษณะนี้นับเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะในมุมมองชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนามีลักษณะที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน และเป็นความทุกข์ในขณะเดียวกัน ซึ่งพินิจ รัตนกุล (Pinit Ratanakul, 2004) ได้ให้ทัศนะว่า ความทุกข์ในพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่กว้างรวมถึงความเจ็บปวด ความเศร้าโศก ความทุกข์ยาก หรือความไม่พึงพอใจ ซึ่งคนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นทุกข์เมื่อเทียบกับความสุข นอกจากนี้ ยังหมายถึงปรากฏการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของจักรวาลที่มีความไม่แน่นอนและความไม่สมบูรณ์ของชีวิตซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ด้วย มนุษย์แสวงหาความสุขอย่างหน้ามืดตามัว ดันรนให้ได้ตั้งใจปรารถนาจนลืมนิดอีกด้านหนึ่งคือความไม่แน่นอนของความสุข จนลืมนิดไปว่า อะไรคือสิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีคุณค่า มีพลัง ถูกต้องและสง่างาม (Prakke, 2005) จากแนวคิดนี้ ผู้เขียนมองว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ทัศนะเรื่องการสร้างความสุข การวางจิตหรือวิถีคิดต่อความสุข เพื่อให้มีทุกข์น้อยที่สุดหรือมีความสุขที่ประเสริฐประณีตกว่า ดังจะนำเสนอเป็นประเด็นตามลำดับ

ความสุขในฐานะเป้าหมายชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงเรื่องเป้าหมายอย่างตรงไปตรงมา แต่กล่าวโดยอ้อมอยู่ในคำว่า “อตถ” หรือ “อรรถ” ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต, 2559) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึงความมุ่งหมาย ผล หรือประโยชน์ ตามความหมายนี้ คำว่า อตถ หรือ อตถะ จึงสามารถเรียกว่าเป็นเป้าหมายได้ แต่ความหมายที่นิยมแปลโดยทั่วไปมักนิยมแปลว่า “ประโยชน์” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มากตามระดับความสามารถของผู้ปฏิบัติหรือผู้มุ่งหวังสู่เป้าหมาย อย่างไรก็ตามหลักปฏิบัติที่ต่างกันนั้น ล้วนมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้าขึ้น เป้าหมายตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อจำแนกตามผู้ได้รับผลจากเป้าหมาย มี 3 ประการด้วยกัน คือ เป้าหมายหรือประโยชน์ส่วนบุคคล หรือเพื่อตนเอง (อัตตัตถประโยชน์) เป้าหมายหรือประโยชน์เพื่อบุคคลอื่นหรือสังคม (ปรัตถประโยชน์) และ เป้าหมายหรือประโยชน์เพื่อตนเองและบุคคลอื่น (อุภยัตถประโยชน์)

1. เป้าหมายส่วนบุคคล (อัตตัตถประโยชน์) หมายถึง ประโยชน์หรือผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นแก่ปัจเจกบุคคล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2558) อธิบายความว่า อัตตัตถะ ประโยชน์ตน หมายถึง สิ่งที่เป็นคุณแก่ชีวิต ช่วยให้เป็นผู้ด้วยดี สามารถพึ่งตน หรือเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ ไม่ว่าจะเป็นทิวไรหรือสัตว์

หรือสัมปรายิกัตถะ หรือปรมัตถะ ก็ตาม ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงประโยชน์ส่วนบุคคลไว้ว่า อย่าให้ประโยชน์ส่วนตนเสียหายเพราะมัวแต่ทำประโยชน์แก่คนอื่น เมื่อรู้เช่นนี้แล้วควรชวนชวายุประโยชน์ตน (ขุ.ธ.(ไทย) 25/166/42) ตามหลักการนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหรือทำเพื่อผู้อื่นจนเสียประโยชน์ตน

เป้าหมายหรือประโยชน์ส่วนบุคคล ในพระพุทธศาสนา ใช้คำเรียกว่า “อรรถะ” หรือ “อัตถะ” ซึ่งโดยแก่นแท้มุ่งถึงจุดหมายของพรหมจรรย์หรือระบบการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา 3 ประการคือ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ในรูปของการครองเรือน ครองสุข อยู่ดีมีสุข 2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ภายนอกหน้า ตลอดถึงชาติหน้าและชาติต่อไป และ 3) ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด คือมรรคผลนิพพานจากพระโสดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ (ขุ.จ.(ไทย) 30/302/85); พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตญาณ, 2553) เป้าหมาย 2 ข้อแรก คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ หรือ ทิฏฐธัมมิกัตถะสังวัตตนิกรรม เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สุขขั้นต้น ส่วนสัมปรายิกัตถะประโยชน์ หรือ สัมปรายิกัตถะสังวัตตนิกรรม เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538) ทั้งสองข้อธรรมนี้ล้วนแล้วแต่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อดำรงตนไปสู่เป้าหมาย ให้บรรลุผลในเชิงปฏิบัติอย่างแท้จริงแก่ชีวิต

2. เป้าหมายเพื่อสังคม (ปรัตถประโยชน์) : นอกจากพระพุทธศาสนา จะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรมจนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้ว ยังมีเป้าหมายการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูลและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการหาเลี้ยงชีพที่ดีแก่ผู้อื่นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอีกด้วย (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), 2536) เป้าหมายหรือประโยชน์ดังกล่าวนี้ เรียกว่า “ปรัตถะ” ซึ่งหมายถึงประโยชน์ผู้อื่น, ประโยชน์เพื่อคนอื่น อันพึงบำเพ็ญด้วยการช่วยให้เขาเป็นอยู่ด้วยดี พึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ หรือปรมัตถะก็ตาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2558) การประโยชน์เพื่อผู้อื่น นอกจากตนออกไปจัดเข้าในประโยชน์หรือเป้าหมายข้อนี้

3. เป้าหมายเพื่อตนเองและสังคม (อุภยัตถประโยชน์) : ข้อนี้มุ่งถึงการทำประโยชน์ร่วมกัน ทั้งสองฝ่าย การทำให้บรรลุเป้าหมายทั้งส่วนตนและส่วนรวมหรือสังคมด้วย เช่น การเลี้ยงชีพที่สัมพันธ์กับหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่เน้นอุภยัตถะหรือประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมในทางวัตถุ เช่น ถนนหนทาง ในทางธรรม เช่น ศิลปวิทยา และศีลธรรม การดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและดีงามร่วมกัน อย่างน้อยก็มิให้การแสวงหาผลประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายประโยชน์สุขของส่วนรวม (พระราชาวรมณี (ป.อ.ปยุตโต), 2529) อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ประโยชน์” พระพุทธศาสนามุ่งถึงการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก ฉะนั้น แม้แต่การดูแลบุคคลที่เกี่ยวข้องกันตามสถานภาพก็ถือว่าเป็นประโยชน์ของตนเช่นกัน เพราะสามารถยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นได้

เมื่อพิจารณาพื้นฐานแนวคิดจากองค์ประกอบของเป้าหมายทั้ง 3 จะพบสองลักษณะคือ “ประโยชน์” และ “ความสุข” หรือเรียกรวมเป็นเป้าหมายเดียวกันได้ว่า “ประโยชน์สุข” เนื่องจากเป้า

หมายแรกนั้นมีลักษณะของการหาเลี้ยงชีพเพื่อความสุขกับชีวิตตนเองเป็นหลัก ส่วนเป้าหมายที่สอง นอกจากรักษาประโยชน์สุขให้ตนเองแล้ว ยังเพื่อแม่ประโยชน์สุขแก่คนอื่นด้วย ส่วนประการที่สามถึงแม้ปัจเจกบุคคลจะเป็นผู้เข้าถึงประโยชน์สุขด้วยตนเอง แต่ก็ถือว่าเป็นการรักษาประโยชน์สุขให้กับคนอื่นได้เช่นกัน (พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต), 2529)

เมื่อกล่าวถึงเป้าหมายทั่วไปของมนุษย์ ที่ประกอบอาชีพทำมาหากิน อาจรวมเป้าหมายลงในคำว่า “ความสุข” ซึ่งความสุขในที่นี้มีทั้งความสุขทางกายและใจ (กายิกสุขและเจตสิกสุข) ความสุขที่ต้องอาศัยวัตถุและไม่ต้องอาศัยวัตถุ (อามิสสุข และ นิรามิสสุข) มนุษย์ที่ทำมาหากินหรือคฤหัสถ์ทั่วไปส่วนมากจะอิงความสุขทางกายหรือความสุขที่อาศัยวัตถุ ความสุขแบบชาวบ้านนี้ ในพุทธศาสนาเรียกว่า คิหิสุข หรือ กามโภคิสุข (ความสุขของบุคคลที่ยังเสพกาม) อาจกล่าวได้เป็นเป้าหมายชีวิตของคนทั่วไปก็ว่าได้ เป้าหมายหรือความสุข ดังกล่าวมี 4 ประการ คือ

1) อตถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง อันประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียรของตน และได้มาโดยชอบธรรม

2) โภคสุข การใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรมนั้นเลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยงดู และบำเพ็ญประโยชน์ มีทรัพย์แต่ไม่ใช้ทรัพย์ จัดเป็นความตระหนี่ เป็นโทษแก่ตนและสังคม

3) อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ไม่มีหนี้สิน เพราะความเป็นหนี้ก็เป็นทุกข์ในโลกเช่นกัน ทุกข์ของเจ้าหนี้คือความวิตกกังวลว่าจะไม่ได้รับทรัพย์สมบัติของตนคืน ส่วนทุกข์ของลูกหนี้ก็คือร้อนใจว่าเจ้าหนี้จะมาทวง

4) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ มีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายโดยประการใด ๆ ใด ๆ ตีเตือนไม่ได้ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ไม่ประพฤติตนให้เป็นเหตุที่จะถูกตำหนิ

ความสุขทั้ง 4 ประการนี้ อนวัชชสุข สำคัญที่สุด (อง.จตุกก.(ไทย) 21/62/106)

จากหลักการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ความสุขที่มนุษย์พึงมีพึงได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าแค่เพียงการมีเงินหรือมีทรัพย์อย่างเดียว (อตถิสุข) เพราะการหาทรัพย์มาได้แล้วจะต้องหาความสุขจากการใช้ทรัพย์ด้วย (โภคสุข) แต่การใช้จ่ายนั้น จะต้องเป็นไปในลักษณะของความพอเพียง คือ รู้จักพอ และบริหารจัดการไม่ให้เกินไปเพื่อการก่อหนี้ คือต้องมีความสุขจากการมีและการใช้ โดยไม่เป็นหนี้ (อนณสุข) และการประกอบอาชีพนั้นเพื่อหาทรัพย์นั้น จะต้องเป็นการงานหรืออาชีพที่ไม่มีโทษคือสุจริต (อนวัชชสุข) ถ้าอธิบายโยงถึงเศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่ได้หมายถึงผู้ปฏิบัติตนในกรอบเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น คือผู้มีทรัพย์แล้วหยุดการแสวงหาทรัพย์ หรือการไม่ใช้จ่ายทรัพย์แต่ประการใด แต่ต้องใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่เป็นไปในแนวทางที่ทำให้ตนเดือดร้อนจนต้องกู้หนี้ แล้วประสบความทุกข์ใน การเป็นหนี้ กล่าวคือให้มีความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และในกระบวนการแสวงหาทรัพย์ก็ต้องเป็นไปโดยสุจริต ไม่วิตก

กังวลจากการประพตฺติทุจฺจิตเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ กล่าวคือ ต้องมีความสุขจากการแสวงหาทรัพย์ด้วยกิจกรรมที่ไม่มีโทษคือชื้อสตัยฺสุจฺจิต และถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรมด้วย

หลักการเกี่ยวกับเป้าหมายหรือประโยชน์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งให้มนุษย์แสวงหาประโยชน์เพื่อเป้าหมายส่วนตนเท่านั้น แต่จะเป็นการดีและประเสริฐถ้าทำให้เป้าหมายทั้ง 3 ด้านเป็นไปด้พร้อมกัน เพราะชีวิตมนุษย์มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นในแง่ประโยชน์ทุกช่วงวัย ในวัยแรกเริ่มตั้งแต่เด็กจนวัยรุ่นสู่วัยผู้ใหญ่เป็นวัยที่ต้องพึ่งอาศัยผู้อื่นค่อนข้างมาก ถือได้ว่าได้รับประโยชน์จากการให้หรือเสียสละของผู้อื่น ในวัยกลางคนจะตกอยู่ใน 2 สถานะคือทั้งเป็นผู้รับประโยชน์จากผู้อื่นและเป็นผู้ให้ประโยชน์แก่ผู้อื่น สถานะเช่นนี้จะคงอยู่เรื่อยไปตลอดชีวิต กล่าวโดยสรุปแล้วก็รวมลงในสิ่งที่เรียกว่าอุภยัตถประโยชน์ กล่าวคือ เป้าหมายหรือประโยชน์ทั้งส่วนตนและผู้อื่นอันหมายถึง ครอบครัว องค์กร และสังคม ต้องดำเนินไปพร้อมกัน การประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีวิตนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้ด้วยการประพตฺติสุจฺจิตมีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันแกื่อกุลบุคคลอื่นให้ด้รับความสุขตามไปด้ด้วย เป็นการทำให้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองไปพร้อมกัน

วิธีการแสวงหาความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นเพียงความขยันในการแสวงหาทรัพย์ให้ด้เสพสวैयाและสะสมสนองความปรารถนาของตนให้กลายเป็นความสุข แต่ได้เสนอวิธีการที่ทำให้เกิดความสุขหลายวิธี ดังนี้

1. ทรัพย์สินที่ไม่ใช้จ่ายยอมไร่ประโยชน์

แม้พระพุทธศาสนาจะสอนให้มัธยัสถ์ แต่ไม่ได้หมายความว่า แสวงหาทรัพย์มาเก็บไว้เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และบุคคลแวดล้อมอื่น ๆ ไม่เช่นนั้นทรัพย์ที่หมาก็เปล่าประโยชน์ เพราะอาจจะถูกคดโกง ถูกภัยธรรมชาติทำลาย ทายาทสืบสกุลอาจจะทำให้เสียหายไปโดยเปล่าประโยชน์ เหมือนสระน้ำโบราณที่ไม่มีผู้ใช้ประโยชน์แต่อย่างใด อาจจะพิจารณาความจากสังยุตตนิกายดังนี้

“..อัสตบุรุษได้โภคะมากมายแล้ว ไม่ทำตนให้มีความสุขสำราญ ไม่ทำมารดาและบิดาให้ด้รับความสุขสำราญ ไม่ทำบุตรและภรรยาให้ด้รับความสุขสำราญ ไม่ทำทาสและกรรมกรให้ด้รับความสุขสำราญ ไม่ทำมิตรและอำมาตย์ให้ด้รับความสุขสำราญ ไม่ตั้งทักษิณาอันมีผลในเบื้องบน มีผลอันดีมีวิบากเป็นสุข และเป็นไปเพื่อสวรรค์ไว้ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย

โภคะเหล่านั้นของเขาที่มิได้ใช้สอยโดยชอบอย่างนี้ พระราชาทั้งหลายรีบไปบ้าง โจรทั้งหลายปล้นไปบ้าง ไฟไหม้บ้าง น้ำพัดไปบ้าง ทายาททั้งหลายผู้ไม่เป็นที่รักนำไปบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ **โภคะเหล่านั้นของเขาที่มิได้ใช้สอยโดยชอบ ย่อมเสียไปเปล่าโดยไม่มีการใช้สอย**

.... ส่วนสตับุรุษได้โภคะมากมายแล้ว ทำตนให้ด้รับความสุขสำราญ ทำมารดาและบิดา ... บุตรและภรรยา... ทาสและกรรมกร... มิตรและอำมาตย์..ให้ด้รับความสุขสำราญ ตั้งทักษิณาอันมีผลใน

เบื้องบน มีผลอันดี มีวิบากเป็นสุข เป็นไปเพื่อสวรรค์ไว้ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย

โกศเหล่านี้ของเขที่ใช้สอยโดยชอบอยู่อย่างนี้ พระราชาทั้งหลายก็รับไปไม่ได้ โจรทั้งหลายก็ปล้นเอาไปไม่ได้ ไฟก็ไหม้ไม่ได้ น้ำก็พัดไปไม่ได้ ทายาททั้งหลายผู้ไม่เป็นที่รักก็นำไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ โศกเหล่านี้ของเขที่ใช้สอยอยู่โดยชอบ ย่อมมีการใช้สอย ไม่เสียไปเปล่า..” (ส.ส.(ไทย) 15/130/155-157)

ข้อความจากพระไตรปิฎกดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า แม้จะโกศหรือทรัพย์สมบัติมาได้มากมายเพียงใด แต่ก็ไม่ได้นำทรัพย์นั้น ไปใช้ประโยชน์ทำให้ตน บิดามารดา บุตรและภรรยา ทาสกรรมกร มิตร และอำมาตย์ให้ได้รับความสุขความอิมหนาสำราญ และไม่ได้ใช้ทรัพย์ในการทำบุญ (ทักษิณา) กับสมณพราหมณ์หรือพระสงฆ์เลย โศกหรือทรัพย์สมบัติที่หามาได้ แต่ไม่ได้ใช้สอยให้เกิดประโยชน์ อาจจะถูกทางการริบหรือนำไปบ้าง ถูกโจรลักขโมย หรือปล้นจี้บ้าง อาจจะถูกไฟไหม้หรือน้ำพัดพาเสียหายไปบ้าง หรือทายาทผู้สืบสกุลทำให้เสียหายได้ ทรัพย์สมบัติที่หามาได้ย่อมถึงความหมดสิ้นไปเปล่าโดยไม่ได้บริโภคใช้สอยเลย ซึ่งพระพุทธองค์เปรียบเทียบกับน้ำสระโบกขรณี ถ้าไม่มีการใช้สอยเลย ก็ย่อมถึงการเหือดแห้งไปโดยเปล่าประโยชน์ โศกที่มีได้บริโภคใช้สอยเลยก็ย่อมถึงความหมดสิ้นไปโดยเปล่า ฉะนั้นเหมือนกัน

2. ไม่แสวงหาความสุขด้วยการให้ความทุกข์แก่ตนและผู้อื่น

การสร้างสุขโดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นที่ชัดเจนที่สุดในยุคปัจจุบัน คือ การดำรงชีวิต โดยไม่ต้องเป็นหนี้ใคร เพราะการเป็นหนี้สร้างความทุกข์บีบคั้นใจให้แก่ตนเองและยังส่งผลกระทบต่อผู้อื่นด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย ความยากจนเป็นทุกข์ของกามโลกีบุคคลในโลก (ทฬททิตฺถิ ทุกขํ โลก, อจ.ฉก. (ไทย) 22/45/507) และ แม้การกู้หนี้ยืมสินเป็นทุกข์ของกามโลกีบุคคลในโลก (อินาทานํ ทุกขํ โลก, อจ.ฉก. (ไทย) 22/45/507) อนึ่ง การสร้างความสุขให้แก่ตนโดยการละเมิดผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วยกาย วาจา หรือใจก็ดี เป็นสิ่งที่พุทธศาสนาไม่สนับสนุน และมองว่าเป็นการกระทำที่เลว ใช้ไม่ได้ ดังพระพุทธพจน์ในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ที่ว่า

คนพาลบางคนในโลกนี้ ฆ่าสัตว์ ครั้นฆ่าแล้ว บำรุงตนเองให้เป็นสุข ให้มีความเอิบอิม ...คนพาลบางคนในโลกนี้ ถู้อาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ครั้นถู้อาแล้วบำรุงตนเองให้เป็นสุข ให้มีความเอิบอิม... คนพาลบางคนในโลกนี้ พุดเท็จ ครั้นพุดเท็จแล้ว บำรุงตนเองให้เป็นสุข ให้มีความเอิบอิม นี่เป็นสุขขัลลิกานุโยค... สุขขัลลิกานุโยค 4 ประการนี้ เป็นธรรมต่ำทราม... (ที.ปา.(ไทย) 11/183/141)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นว่า การแสวงหาความสุขจากไปทำร้ายผู้อื่น ลักขโมย ฉ้อฉล คดโกง หรือวิธีการใด ๆ ที่ทำให้ผู้อื่นสูญเสียทรัพย์สิน กล่าวเท็จ หลวงกลวง กล่าวคือ ใช้วาจา หวาน ล้อม หลอกล่อ โกงทำให้ผู้อื่นเข้าใจความคาดเคลื่อนจนเป็นเหตุให้สูญเสียผลประโยชน์ หรือการประพฤติ ละเมิดทางเพศต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนแทบทั้งสิ้น เป็นวิธีการที่ไม่ควรเลือกปฏิบัติ วิธีแสวงหาความสุขที่ส่งผลเดือดร้อนต่อตนเองและสังคมในภายหลัง เป็นวิธีการที่ไม่ควรเลือก ประกอบด้วย การแสวงหาความสุข 4 คือ การแสวงหาความสุขจากการประกอบปาณาติบาต อทินนาทาน มุสาวาท

และ เกมสุมิจินจาร

การแสวงหาความสุขจากการประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข 4 ประการเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า เป็นของเหลว เป็นวิธีการที่เลวทราม ไม่เอื้อต่อการลดความรุนแรงของกิเลสและการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาจากการแสวงหาความสุขแบบผู้บริโภคนิยม หรือความสุขแบบชาวบ้านผู้ครองเรือน หรือคฤหัสถ์ทั่วไป ซึ่งพระพุทธเจ้าจำแนกไว้ 10 ประเภทตามพฤติกรรมในการแสวงหาความสุข โดย 10 ประเภทนี้ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มที่แสวงหาทรัพย์สินโดยไม่ชอบธรรม มี 3 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่หาทรัพย์มาโดยกตขีผู้อื่น ไม่ใช่เลี้ยงดูตน ไม่แบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี, กลุ่มที่หาทรัพย์มาโดยกตขีผู้อื่น ใช้เลี้ยงดูตน แต่ไม่แบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี และ กลุ่มที่หาทรัพย์มาโดยกตขีผู้อื่น ใช้เลี้ยงดูตน แบ่งปัน และใช้ทำกรรมดีด้วย

2) กลุ่มแสวงหาทรัพย์ทั้งแบบชอบธรรมและไม่ชอบธรรม มี 3 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่แสวงหาทรัพย์ทั้งแบบชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ไม่เลี้ยงดูตนเอง ไม่แบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี, กลุ่มที่แสวงหาทรัพย์ทั้งแบบชอบธรรมและไม่ชอบธรรม เลี้ยงดูตนเอง แต่ไม่แบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี และ กลุ่มที่แสวงหาทรัพย์ทั้งแบบชอบธรรมและไม่ชอบธรรม เลี้ยงดูตนเอง แบ่งปัน และใช้ทำกรรมดี

3) กลุ่มที่แสวงหาโดยชอบธรรม มี 3 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่เลี้ยงดูตน ไม่แบ่งปัน ไม่ทำความดี กลุ่มที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม เลี้ยงดูตน ไม่แบ่งปัน ไม่ทำความดี และ กลุ่มที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม เลี้ยงดูตน แบ่งปัน และใช้ทำความดี แต่ทั้ง 3 กลุ่มยังจิตมัวเมา หมกมุ่น ใช้ทรัพย์สินโดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้นเป็นนายเหนือโภคทรัพย์

4) กลุ่มที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม และใช้ทรัพย์อย่างรู้เท่าทันเป็นอิสระ คือ กลุ่มที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงดูตนเอง แบ่งปันผู้อื่น และใช้ทำความดี กลุ่มนี้ ไม่มัวเมาหมกมุ่น บริโภคทรัพย์โดยรู้เท่าทันเห็นโทษ มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์ (ส.สพ. (ไทย) 18/364/421-422)

การจัดประเภทของมนุษย์ตามลักษณะของการแสวงหาทรัพย์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า พุทธศาสนาสรรเสริญความสุขที่แสวงหามาได้โดยชอบธรรม ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และในขณะเดียวกันความสุขที่ได้มาก็ควรเผื่อแผ่แบ่งปันให้แก่ผู้อื่น เสพเสวยสุขอย่างไม่มัวเมา รู้เท่าทันความสุขด้วยปัญญาที่เป็นอิสระ ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทในการเสพความสุข นับเป็นวิถีแห่งความสุขที่ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ไม่ให้ตกต่ำเพราะการมุงแต่จะเสวยสุข หรือประมาทมัวเมาในความสุขนั้น

4. แสวงหาความสุขจากการเป็นผู้ให้

ถ้าตั้งคำถามว่า ความสุขที่มนุษย์จะได้รับนั้น คือ ความสุขที่เราได้จากการรับจากผู้อื่นเท่านั้นหรือไม่ ต่อคำถามนี้พระพุทธศาสนากลับให้คำตอบในทางตรงข้าม กล่าวคือพระพุทธเจ้าทรงเน้น

เรื่องความเป็นผู้ให้ และความสุขเกิดไม่ได้หมายถึงการหามาแล้วเสพสวຍเพียงลำพัง หรืออิมเอมเพียงผู้เดียว แต่ความสุขเกิดจากการให้ การแบ่งปัน และ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ดังนั้น ความสุขจึงไม่ได้หมายถึง การเป็นผู้รับหรือการไขว่คว้าให้ได้มากที่สุด การที่ได้รับมาแล้วไม่มีการแบ่งปันเพื่อแผ้วให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ ตามหลักที่ว่า เนกาสิ ลภเต สุขิ ซึ่งแปลว่า ผู้กินคนเดียว ย่อมไม่ได้รับความสุข (ขุ.ชา.นวก (ไทย) 27/75/385) ซึ่งพุทธพจน์นี้มีความหมายมากกว่าการกินหรือรับประทาน แต่หมายถึงการบริโภคเสพสวຍความสุข หรือทรัพยากรต่าง ๆ ต้องมีการแบ่งปันเพื่อแผ้วแก่ผู้อื่น ดังจะพิจารณาได้จากข้อความสนทนาระหว่างโกสิยเศรษฐีและเทวดาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

โกสิยเศรษฐี : ขอนี้มีอยู่เพียงนิดหน่อย ได้มาแสนยาก ข้าพเจ้าไม่ได้ซื้อ ไม่ได้ขาย ทั้งไม่ได้สะสมไว้ในที่นี้ ข้าวสุกแ่งหนึ่งนี้ไม่เพียงพอสำหรับคน 2 คน

ท้าวสักกะ : บุคคลควรให้แต่น้อยจากของที่น้อย ควรให้พอปานกลางจากของที่มีพอปานกลาง ควรให้มากจากของที่มีมาก ชื่อว่าการไม่ให้ไม่ควร, ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอบอกท่านว่า ท่านจงให้ทานและจงบริโภค จงขึ้นสู่ทางของพระอริยะ ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข

จันทเทพบุตร : ผู้ใด เมื่อเขานั่งแล้วบริโภคอาหารแต่ผู้เดียว การบูชาของผู้นั้นเป็นโมฆะ แม้ความเพียรที่ตั้งไว้ชอบของผู้นั้นก็เป็นโมฆะ, ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอบอกท่านว่า ท่านจงให้ทานและจงบริโภค จงขึ้นสู่ทางของพระอริยะ ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข

สุริยเทพ : ผู้ใด เมื่อเขานั่งแล้วไม่บริโภคอาหารแต่ผู้เดียว การบูชาของผู้นั้นย่อมมีผลจริง แม้ความเพียรที่ตั้งไว้ชอบของผู้นั้นก็มีผลจริง, ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงบอกท่านว่า ท่านจงให้ทานและจงบริโภค จงขึ้นสู่ทางของพระอริยะ ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข

(ขุ.ชา.นวก.(ไทย) 27/76-79/173)

ข้อความสนทนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า บุคคลควรจะแบ่งปันเพื่อแผ้วแก่บุคคลอื่นได้ตามสถานะกำลังของตนเอง พระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์รู้จักให้ทานพร้อม ๆ กับบริโภคหรือใช้สอยของตนเองด้วย ผู้บริโภคคนเดียวหรือคนที่มัวเมาเห็นแก่ตัวย่อมไม่มีความสุข อีกทั้งคนที่ไม่แผ้วแผ้วคนอื่นจะทำการใดก็มักจะไม่ผล แม้จะใช้ความเพียรแสวงหาทรัพย์ก็ไร้ประโยชน์ ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่แผ้วแผ้วผู้อื่นจะทำพิธีกรรมหรือการทำความดีต่าง ๆ ย่อมส่งผลดีต่อชีวิต ความเพียรในการแสวงหาทรัพย์จะส่งผลให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ดังนั้น ความสุขที่แท้จริง นอกจากจะเอื้อประโยชน์ต่อตนเองแล้วก็ควรที่จะเอื้อประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย

การรู้เท่าทันโทษของความสุขเพื่อเข้าถึงความสุขที่ประเสริฐกว่า

ความสุขที่มนุษย์ทั่วไปได้รับหรือสัมผัสแล้วแต่เป็นความสุขที่อิงอาศัยหรือเนื่องด้วยกาม เพราะเป็นความสุขที่เกิดการเสพสวຍอารมณ์ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่า “กามคุณ” ดังปรากฏในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก คือ รูปที่รู้เห็นทางตา เสียง

ที่จะพึงรู้แจ้งทางหู กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น และสัมผัสหรือโผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด (ม.ม. (ไทย) 12/165/167) ความสุขที่เป็นกามสุข หรือกามคุณทั้ง 5 ประการนี้ เมื่อหลงไหลติดใจแล้ว ละได้ยากยิ่งด้วยเหตุผลดังนี้

1) รูป ได้แก่ สิ่งที่เรามองเห็น ได้แก่ความรู้สึกรสพื่อใจระหว่างหญิงและชาย หรือระหว่างเพศที่พึงพอใจกัน ในรูปร่างหน้าตา ซึ่งมนุษย์ส่วนใหญ่ก็ติดใจหลงไหลกันเป็นอันมาก พุทธศาสนากล่าวว่า เมื่อไม่มีปัญหาหรือขาดพิจารณาญาณ โอกาสที่จะพลาดเพราะความยินดีพอใจในรูปได้ง่าย และผลของการไม่รู้จักควบคุมจิตใจจะทำให้ปัญหาอื่น ๆ ตามมาจนไม่สามารถแก้ปัญหาได้

2) เสียง ได้แก่ เสียงอันเป็นเครื่องทำให้เกิดความเพลิดเพลินหลงระเริง เร้าให้น่าปรารถนาพอใจ เสียงหรือคำพูดหวาน ๆ หวานล้น หากไม่คิดตามไม่พิจารณาตามโอกาสที่จะลุ่มหลงก็เป็นไปได้มาก

3) กลิ่น ได้แก่ กลิ่นของวัตถุต่าง ๆ เช่น น้ำหอม หรือกลิ่นกายของสตรีบุรุษ ที่น่าปรารถนาพอใจ ทำให้หลงไหลละได้ยาก

4) รส ได้แก่ รสของอาหาร วัตถุหรือรสของกามคุณ โดยเฉพาะความติดใจหลงไหลในกามรส เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดอาชญากรรม เช่น ฆาตกรรม ช่มชู้ แหยงชิง เป็นจำนวนมาก ถ้าไม่ควบคุมให้อยู่ในขอบเขต จะมีผลกระทบในด้านลบสูงมาก

5) สัมผัส หรือ โผฏฐัพพะ ได้แก่ การสัมผัสถูกต้องด้วยกาย เช่น สัมผัสระหว่างหญิงและชาย ที่ทำให้พอใจ ติดใจ หลงไหล กระจายอยากไม่รู้จบสิ้น

กามคุณทั้ง 5 ประการ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัตถุกาม เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการติดใจหลงไหลเหมือนเครื่องล่อให้ติดบ่วง หลุดออกได้ยาก ดิ้นรนได้ยาก ผู้คนจำนวนมากในโลกที่หลงติดบ่วงกามคุณทั้ง 5 ประการจนบางคนถึงทางตันของชีวิต เพราะปล่อยตนให้หลงติดใจโดยขาดการควบคุม จิตใจวุ่นวาย กระสับกระส่ายด้วยการแสวงหาความสุขจากกามหรือกามสุข เหนื่อยล้า เปื่อหน่ายความไม่สมปรารถนา ความขมขื่นจากไม่สมปรารถนาในกามสุข ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนพบว่า ผู้คนจำนวนมากได้รับความทุกข์แสนสาหัสจากการแสวงหาความสุขที่เป็นกามสุขนั้น ยิ่งแสวงหา ยิ่งเสพเสวย ความสุขที่แท้จริงกลับน้อยลงและในที่สุดก็หาความสุขแท้จริงไม่พบ ในการแสวงหาความสุขที่อิงกามคุณ จึงจำเป็นต้องใช้สติกำกับ รู้เท่าทันความขมขื่น ซึ่งวิธีคิดเพื่อการรู้เท่าทันความขมขื่นนั้น ปรากฏดังผู้เขียนสรุปความจากพระไตรปิฎก ดังนี้

1) ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุข เป็นเหตุให้ดิ้นรนกระเสือกกระสน : ไม่ว่าผู้คนจะดำเนินชีวิตด้วยศิลปะวิทยาใด ๆ เช่น การค้าขาย การเลี้ยงสัตว์ การรับราชการ อย่างใดอย่างหนึ่ง อดทนต่อความหนาว ตรากรตราต่อความร้อน เตือดร้อนเพราะสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน (และ) ตายเพราะความหิวกระหาย ข้อนี้ถือว่าเป็นโทษแห่งกามเป็นกองทุกข์ที่สามารถเห็นได้เอง ล้วนเกิดจากแรงปรารถนา หรือความใคร่กระหายอยากทั้งนั้น (ม.ม. (ไทย) 12/167/168-169)

2) ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุข เหตุให้เกิดความหึงหวงกังวล : แม้จะเพียร

พยายามแสวงหาโภคสมบัติมากมาย ก็ยังไม่สำเร็จ ก่อให้เกิดความเศร้าโศก ลำบาก โอดครวญ รำพึงรำพันหลงเพ้อว่า ความขยันช่างเปล่าประโยชน์ ข้อนี้ถือว่าเป็นโทษแห่งกามเป็นกองทุกข์ที่สามารถเห็นได้เอง ล้วนเกิดจากแรงปรารถนา หรือความใคร่กระหายอยากทั้งนั้น แต่เมื่อหามาได้อย่างมากมาย ประสบความสำเร็จด้านโภคทรัพย์ ก็จะต้องพิทักษ์ปกป้องทรัพย์สิน ไม่ให้ถูกทางการริบ ไม่ให้ถูกโจรปล้นหรือลักขโมย ไม่ให้ถูกไฟไหม้ ไม่ให้ถูกน้ำพัดไป หรือไม่ให้ถูกทายาทที่ไม่ปรารถนาตีแย่งไป บางครั้งแม้จะพยายามคุ้มครองรักษาไว้อย่างดี ก็ประสบคราวสูญเสียมิ ข้อนี้ถือว่าเป็นโทษแห่งกามเป็นกองทุกข์ที่สามารถเห็นได้เอง ล้วนเกิดจากแรงปรารถนา หรือความใคร่กระหายอยากทั้งนั้น (ม.ม.(ไทย) 12/178/180)

3) ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุขเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งวิวาท : ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ระบุชัดเจนว่า ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุขเป็นต้นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทหรือความขัดแย้งตั้งแต่ระดับเล็กน้อย เช่น การทะเลาะวิวาท ไปถึงระดับกว้าง เช่น สงครามได้ ทำให้พระราชามหากษัตริย์ พรหมณ์ คหบดีวิวาทกันได้ ทำให้มารดาบิดาวิวาทกับบุตรได้ ทำให้บุตรวิวาทกับมารดาบิดาได้ พี่น้องก็สามารถทะเลาะกันได้ เพื่อนกันก็ทะเลาะกันได้ กามสุขก่อให้เกิดการแก่งแย่ง การวิวาท การทำร้ายกันด้วยฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ หรือศัสตราต่าง ๆ จนถึงตายก็มีปางตายก็มี ข้อนี้ถือว่าเป็นโทษแห่งกามเป็นกองทุกข์ที่สามารถเห็นได้เอง ล้วนเกิดจากแรงปรารถนา หรือความใคร่กระหายอยากทั้งนั้น (ม.ม. (ไทย) 12/178/180)

4) ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุขเป็นเหตุแห่งสงคราม : ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ระบุว่า ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุขเป็นต้นเหตุให้เกิดผู้คนถือดาบ โล่ ธนูทำสงครามกัน จนถึงแก่ความตายก็มี ปางตายก็มี ข้อนี้ถือว่าเป็นโทษแห่งกามเป็นกองทุกข์ที่สามารถเห็นได้เอง ล้วนเกิดจากแรงปรารถนา หรือความใคร่กระหายอยากทั้งนั้น (ม.ม. (ไทย) 12/178/180)

5) ความสุขตามแรงปรารถนาหรือกามสุขเป็นเหตุแห่งอาชญากรรม : เพราะกามเป็นเหตุทำให้ผู้คนถือดาบและโล่ ธนูพาดลูกศร ฟาดฟัน ยิงกัน ทำร้ายกัน ด้วยลูกศร หอก ดาบ มูลโคร่อน ใช้คราดสับใช้ดาบตัดศีรษะกัน จนถึงความตายก็มี อาการปางตายก็มี ข้อนี้ถือว่าเป็นโทษแห่งกามเป็นกองทุกข์ที่สามารถเห็นได้เอง ล้วนเกิดจากแรงปรารถนา หรือความใคร่กระหายอยากทั้งนั้น (ม.ม. (ไทย) 12/178/181)

ถ้าพิจารณาให้รู้เท่าทันโทษของความสุขตามวิธีคิดดังกล่าวและฝึกปฏิบัติทางความคิดในทุกสถานการณ์ที่ไขว่คว้าหาความสุขตามแรงปรารถนาหรือกิเลสของมนุษย์ คือความรัก ความชอบในสิ่งต่าง ๆ จนสามารถปล่อยวาง จนลึกลงถึงขั้นมองเห็นสัจธรรมว่าเป็นเช่นนั้นจริง จนเกิดความเบื่อหน่าย คลายความกำหนัดยินดีในความสุขจอมปลอม จิตใจก็จะหลุดพ้นจากความเป็นทาสของกามตัณหา สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยกามสุข ไม่ต้องทุกข์ทรมานเพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ปรารถนา โดยเฉพาะการมีคู่ครองเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตแบบโลกีย์วิสัยใช้กามสุขเป็นแกนนำในการดำเนินชีวิต จะพบว่า มีทั้งความสุขและความทุกข์ และอาจจะกล่าวได้ว่า ความทุกข์ที่ได้รับมีมากกว่าความสุข เช่น การทะเลาะเบาะแว้ง การขัดเคืองใจ หรือความวิตกกังวล ห่วงใย หึงหวงสารพัดที่เกิดขึ้น ล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุให้เกิดความทุกข์ทั้งนั้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่มนุษย์อยู่ตามลำพังไม่ได้ ยังยินดีในกามสุข ก็จำเป็นต้องยอมรับความทุกข์ที่เป็นผลพวงจากกามสุข และพิจารณาให้เห็นความจริงให้รู้เท่าทันโทษของความสุขที่เป็นกามสุขนั้น ทำจิตใจให้สงบปล่อยวางเป็นสมาธิ อยู่กับความสุขอย่างรู้เท่าทัน ไม่ปล่อยจิตใจให้หลงใหลกับความพอใจ จนทำให้จิตติดบ่วงถอนตัวไม่ขึ้น และคืนรณกระสับกระส่ายเพราะความเร้าร้อนจากกามสุข เมื่อจิตสงบได้ ความสงบของจิตใจจะกลายเป็นความสุขที่ประณีตประเสริฐกว่าความสุขที่ได้จากการเสพกาม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ไม่มีความสุขใดในโลกจะดีเท่ากับความสุขที่เกิดจากความสงบหรือ สันติสุข (นตถิ สนติปริ สุข) (ขุ.ธ. (ไทย) 25/202/95) ความสงบสุขดังกล่าวนี้เป็นความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขที่อยู่ถาวรแบบไม่ต้องอาศัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาทำให้จิตมีความสุข ไม่มีใครแย่งชิงได้ ไม่ต้องอาศัยบุคคลอื่น และสามารถมีได้อย่างไม่จำกัด เมื่อพิจารณาอีกมุมหนึ่งจะพบว่า กามสุขของมนุษย์ ก็คือ โลกธรรมด้านบวก คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความพรั่งพร้อมด้วยรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัส กามสุขนี้มีความสำคัญ เพราะมีอิทธิพลครอบงำชีวิตของมนุษย์และสังคมอย่างยิ่ง การเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจหรือรู้ทันและปฏิบัติต่อเรื่องกามสุขได้ถูกต้อง จึงนับเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง (สุรพล ไกรสรารุฒิ, 2556) ทั้งนี้ เพื่อความสุขที่ดียิ่งกว่า ประณีตกว่า และยั่งยืนกว่า นั่นคือ สันติสุขของปัจเจกบุคคลและสังคมมนุษย์

บทสรุป

การปฏิบัติต่อความสุข เนื่องจากความสุขในขั้นต้นๆ มีข้อดีและข้อเสียดังกล่าวมาแล้วโดยเฉพาะ กามสุขเป็นโทษมากกว่าข้อดี แต่ในขณะเดียวกันการที่จะให้คนทั้งหลายเข้าถึงความสุขในขั้นสูงก็เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้ยาก ดังนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาเห็นข้อดีข้อเสียต่าง ๆ แล้วให้ปฏิบัติอย่าง ถูกต้องต่อความสุขเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลที่แท้จริง ในความสุขก็เช่นเดียวกัน จะพบว่า พระพุทธเจ้า ไม่ได้แสดงว่าเพียงแค่ออกห่างจากความสุขที่มีอยู่หรือกำลังแสวงหาอันนั้นส่งผลอย่างไรต่อชีวิต จิตใจ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เมื่อรู้เท่าทันความสุขเช่นนี้แล้ว ให้ใช้วิธีคิดเป็น แนวปฏิบัติต่อความสุข ดังนี้ 1) ไม่เอาทุกข์มาทับถมตน 2) ไม่ละเลยความสุขที่ชอบธรรม 3) ไม่สยบ หมกมุ่นแม้ในความสุขที่ชอบธรรมนั้น และ 4) เพียรพยายามทำลายเหตุแห่งทุกข์ให้หมดไป (พระครูธรรม ธร ครรชิต คุณวโร, 2556) นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญก็คือ การพัฒนาความสุข เพราะพระพุทธศาสนา มองว่าความสุขเป็นสิ่งพัฒนาได้ ถ้าความสุขเกิดขึ้นอย่างถูกต้องจะกลายเป็นคุณสมบัติภายในใจของมนุษย์ โดยพื้นฐานที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาได้ ความสุขซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิตจึงเป็นสิ่ง พัฒนาได้เช่นกัน (เกศรา สว่างวงศ์, 2556) เมื่อพัฒนาความสุขให้ประณีตขึ้นจะส่งเสริมให้ชีวิตประณีตมี คุณธรรมเพิ่มขึ้น ตามปกติถ้าการแสวงหาความสุขเพื่อตนเองอย่างเดียวโดยไม่พัฒนาความสุขให้สูงขึ้น ความสุขนั้นจะกลายเป็นสิ่งเบียดเบียนตนเองอันดับแรก และจะส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่นอีกต่อ หนึ่ง ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ มนุษย์จึงควรรู้เท่าทันความสุขและพัฒนาความสุขให้มากไปกว่ากามสุข และ ความสุขที่พัฒนาแล้ว นอกจากจะเกื้อกูลต่อตนเองยังเกื้อกูลต่อผู้อื่น และจะทำให้สังคมมีสันติสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เกศรา สว่างวงศ์. (2556). *ความสุขผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนา*. วารสารวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง. 2(2): 1-6.
- พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุตินฺ) . (2554). *ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูญาโณ). (2553). *พระพุทธศาสนาได้ให้อะไรแก่เรา?*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท แปรสปีเจ็ด (2545) จำกัด.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2536). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์.
- พระราชวรมนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2529). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์.
- สุรพล ไกรสรารุฒิ. (2556). *ความสุขทุกมิติตามหลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Lampe, Kt. *The Birth of Hedonism: The Cyrenaic Philosophers and Pleasure as a Way of Life*. Princeton: Princeton University Press, 2015.
- Ratanakul, Pt. *The Buddhist Concept of Life, Suffering and Death, and Related Bioethical Issues*. Eubios Journal of Asian and International Bioethics. 14 (2004), 141-146.
- Prakke, D. (2005). *The Buddhist truth of happiness spirituality and development? the case of governance in Bhutan*. Journal of Bhutan Studies, 12(Summer): 119-165.